

Linguistica sine finibus

Estudis dedicats a Montserrat Batllori Dillet

Elisabeth Gibert-Sotelo, Isabel Pujol Payet,
Assumpció Rost Bagudanch, Teresa de Jesús Tro Morató
(eds.)

LINGUISTICA SINE FINIBUS

ESTUDIS DEDICATS A MONTSERRAT BATLLORI DILLET

Dades CIP recomanades per la Biblioteca de la UdG

CIP 806.0 LIN

Linguística sine finibus : estudis dedicats a Montserrat Batllori Dillet / Elisabeth Gibert-Sotelo, Isabel Pujol Payet, Assumpció Rost Bagudanch, Teresa de Jesús Tro Morató (eds.). – Girona : Universitat de Girona : Documenta Universitaria, 2023. – 578 pàgines : il·lustracions, taules, fotografies ; cm
ISBN 978-84-9984-671-2 (Document Universitaria).
ISBN 978-84-8458-668-5 (Universitat de Girona. Servei de Publicacions)

I. Gibert Sotelo, Elisabeth, editor literari II. Pujol Payet, Isabel, editor literari III. Rost Bagudanch, Assumpció, editor literari IV. Tro Morató, Teresa de Jesús, editor literari 1. Batllori Dillet, Montse 2. Llibres homenatge 3. Lingüística històrica

CIP 806.0 LIN

Aquesta publicació és part del projecte I+D+i PID2021-123617NB-C42, finançat per MICIU/AEI/10.13039/501100011033 i per FEDER, UE.

En el seu finançament també hi han col·laborat la Facultat de Lletres i el Departament de Filologia i Comunicació de la Universitat de Girona.

Universitat de Girona
Facultat de Lletres

Universitat de Girona
**Departament de Filologia
i Comunicació**

© dels textos: els seus autors i autores
© de l'edició: Universitat de Girona
© de l'edició: Documenta Universitaria

ISBN Servei de Publicacions de la UdG: 978-84-8458-682-1

ISBN Documenta Universitaria: 978-84-9984-616-3

DOI: 10.33115/c/9788499846163_13

Girona, 2023

No es permet un ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades per altres persones que no siguin les propietàries dels drets. És la llicència més restrictiva ja que només permet que altres persones es descarreguin l'obra i la comparteixin amb altres sempre i quan en reconeixin l'autoria, però sense fer-ne modificacions ni ús comercial.

ÍNDIX

Prefaci	8
Sílvia Llach Carles	
Presentació	11
Elisabeth Gibert-Sotelo, Isabel Pujol Payet, Assumpció Rost Bagudanch, Teresa de Jesús Tro Morató	
Montserrat Batllori Dillet. Un referent en lingüística històrica.....	24
Maria Lluïsa Hernanz Carbó, Isabel Pujol Payet	

PRIMERA PART. Variació geolectal i variants romàniques

True and apparent satellite-framed Romance. Romansh and northern Italian varieties	55
Víctor Acedo-Matellán	
Possessius invariables en gènere en català septentrional	78
Carla Ferrerós Pagès, Francesc Roca Urgell	
Restrictive relative clauses in Acadian French	112
Virginia Hill	
Gradación graduada.....	144
María Mare	
Pronominal innovation and agreement patterns in European Portuguese dialects.....	168
Ana Maria Martins	
Cuestiones de variación diatópica y morfosintaxis histórica en la <i>Sintaxis hispanoamericana</i> de Kany.....	191
Carlos Sánchez Lancis	
Clitic climbing in modal constructions in Algerese Catalan.....	210
Ioanna Sitaridou, Tristan Lee	

SEGONA PART. Variació diacrònica

<i>E portava-li hom ·I· pali d'aur</i> . Pèrdua i supervivència d'un pronom impersonal.....	236
Anna Bartra-Kaufmann	

Derivación y diacronía. Variación morfohistórica en situaciones de competencia afijal.....	260
Cristina Buenafuentes de la Mata	
La fossilització de l'enclisi en preguntes exclamatives gramaticalitzades com a marcadors modals.....	284
Mar Massanell i Messalles	
De copulatives i clivellades.....	309
Manuel Pérez Saldanya, Gemma Rigau Oliver	
On the role of text-type related constructions in the emergence of Medieval Spanish impersonal active <i>se</i>	330
Anne C. Wolfsgruber	

TERCERA PART. Història de la llengua

La crítica a la edición de 1884 del <i>Diccionario</i> de la Real Academia Española desde una óptica chilena	354
Maria Bargalló Escrivà	
La iberoromània oblidada. Aportacions científiques de l'Oficina Romànica a la internacionalització de l'aragonès i el gallec.....	371
Narcís Iglésias	

QUARTA PART. Estructura argumental: teoria i aplicacions

L'adquisició de <i>semblar</i> en català. Un experiment	395
Anna Gavarró Algueró, Sergi Jo Galí	
Configuració sintàctica i estructura argumental dels verbs psicològics impersonals del llatí.....	416
Jaume Mateu, Carles Royo	

CINQUENA PART. Anàlisi de corpus

El viatge d'Estefania de Requesens al castellà. Escripura femenina i variació lingüística al segle XVI	442
Glòria Claveria Nadal	
Contraste morfosintáctico y léxico-semántico a partir de un corpus bilingüe español-catalán de fraseologismos	460
Joseph García Rodríguez, Marta Prat Sabater	

Metàforas y creencias populares en los atlas lingüísticos. Los nombres del <i>padrastro del dedo</i>	486
Carolina Julià Luna	
De quan <i>NO</i> sembla més una afirmació que no pas una negació.....	513
Coloma Lleal Galceran	
La variació i la lingüística de corpus	529
Joan Torruella	
<i>Tabula gratulatoria</i>	548

LA FOSSILITZACIÓ DE L'ENCLISI EN PREGUNTES EXCLAMATIVES GRAMATICALITZADES COM A MARCADORS MODALS

MAR MASSANELL I MESSALLES

Universitat Autònoma de Barcelona, Institut d'Estudis Catalans
mar.massanell@uab.cat

Keywords

clitic pronouns, exclamatory questions, grammaticalization, modal markers, Old Catalan.

Paraules clau

pronoms clítics, preguntes exclamatives, gramaticalització, marcadors modals, català antic.

Abstract

This paper is about exclamatory questions *Vols-te creure que...?! (literally, want-you to believe that...)* and *Vols-t'hi jugar que...?! (literally, want-you-there to bet that...)*, used as modal markers in some Catalan varieties. The aim of this study is to justify the enclisis of the weak pronouns to the verb, which violates Contemporary Catalan grammar. The analysis of data extracted from the Computerized Corpus of Old Catalan (CICA) makes evident that weak pronoun postposition to finite verb clearly predominated in Old Catalan in neuter affirmative main clauses in which the verb was the first constituent. This finding allows us to assume that the analysed constructions date back to the period in which enclisis was the usual position in them. The fossilization of weak pronoun postposition is a consequence of two grammaticalization processes: the one that turned *Vols-te creure que...?!* into a modal marker of surprise, and the one that converted *Vols-t'hi jugar que...?!* into an epistemic modal marker, equivalent to the periphrasis of probability with *deure* (must), but emphatic.

Resum

Aquest treball tracta de les preguntes exclamatives *Vols-te creure que...?!* i *Vols-t'hi jugar que...?!*, emprades com a marcadors modals en alguns parlars catalans, i té com a objectiu justificar-hi l'enclisi dels pronoms febles, la qual contravé la gramàtica del català contemporani. A través de l'anàlisi de mostres obtingudes del *Corpus Informatitzat del Català Antic* (CICA), s'evidencia que l'adjunció del clític pronominal darrere de la forma verbal finita era la ubicació àmpliament predominant en català antic en les oracions principals afirmatives neutres de verb inicial. Aquesta constatació permet de suposar que les construccions analitzades remunten al període de vigència de l'enclisi, la qual devia quedar-hi fossilitzada de resultes dels processos de gramaticalització que van convertir *Vols-te creure que...?!* en un marcador modal de sorpresa i *Vols-t'hi jugar que...?!* en un marcador modal epistèmic equivalent a la perífrasi de probabilitat amb *deure*, però amb una càrrega emfàtica que aquesta no té.

*Sota el portal obert al vianant
l'amistat t'hi farà l'estada amable*

Ventura Gassol, «Elegia tardoral», dins *Les tombes flamejants*
(Barcelona: Atenes A. G., [1923], p. 25)

1. INTRODUCCIÓ

Les interaccions lingüístiques interdialectals —com també les intergeneracionals— són una font magnífica perquè els interlocutors facin petites descobertes sobre la pròpia llengua. A voltes, el receptor es meravella per una forma o un gir de la parla de l'emissor, el qual, al seu torn, de tan avesat com hi està, pot sorprendre's de l'admiració aliena. És un efecte que he experimentat no poques vegades i que m'ha dut a encuriosir-me per mots i construccions de la meua parla arbequina, com a fruit de l'estranyesa que percebia que provocaven en parlants d'altres orígens. Una d'aquestes formulacions que per a mi és ben natural, però que he vist com a més d'un li feia corrugar les celles, és la pregunta exclamativa començada per *Vols-te creure que...?!*, com la d'(1), en la qual el pronom feble apareix posposat a la forma conjugada del verb *voler*.

(1) *Vols-te creure que* vam trobar les claus l'endemà que haguéssim canviat lo pany?!

Aquesta posició del pronom no és l'esperable d'acord amb la gramàtica del català actual, que admet dues ubicacions per als clítics que s'adjunten a la construcció «*voler* + infinitiu»: o bé es mantenen posposats a la forma no personal, (2a), o bé ascendeixen davant del verb conjugat, (2b), però no poden aparèixer pas entre una forma verbal i l'altra, (2c).

- (2) a. Que ja vols anar-*te'n*?
b. Que ja *te'n* vols anar?
c. *Que ja vols-*te'n* anar?

La gramàtica del català antic, en canvi, sí que permetia aquesta posició interverbal, com mostren els exemples de (3), extrets del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB x: 865b).

- (3) a. Ueng lo diable a él e uolg-*lo* tentar, Hom. Org. 6 vº
 b. Axí Nós volguem-*los-ne* complaure, Pere IV, Cròn. 147

En el present treball, començo per recordar quina és la posició habitual dels clítics pronominals en el català contemporani (§ 2). Després, presento un parell de casos de preguntes exclamatives, vigents encara en alguns parlars, *Vols-te creure que...?! i Vols-t'hi jugar que...?!*, les quals contenen pronoms febles en una ubicació que transgredeix les normes de cliticització del català actual (§ 3). Tot seguit, a partir d'un buidatge en el *Corpus Informatitzat del Català Antic* (CICA), descriu les possibilitats d'adjunció dels clítics pronominals a la forma verbal *vols* en les diverses construccions en què aquesta ocorre, fent atenció sobretot als contextos amb posposició (§ 4). Per a concloure, explico l'enclisi en les preguntes exclamatives objecte del present estudi com un cas de fossilització vinculat als processos de gramaticalització que les han convertides en marcadors modals, de sorpresa, en el primer cas, i epistèmic, en el segon (§ 5).

2. L'ADJUNCIÓ DE CLÍTICS PRONOMINALS EN EL CATALÀ CONTEMPORANI

La ubicació dels clítics pronominals respecte del verb no és lliure, sinó que segueix unes normes determinades, les quals, com qualsevol aspecte de la llengua, poden canviar al llarg del temps i variar d'un territori a un altre. En el català contemporani, els pronoms febles se situen en posició proclítica o en posició enclítica segons quina forma del paradigma prengui el verb al qual s'adjunten. Com a regla general, les formes verbals no finites solen dur els clítics pronominals posposats, mentre que les formes verbals finites, llevat de l'imperatiu, els duen anteposats (Bonet 2002: § 10.2.1, IEC 2016: § 8.3.3).

Així, en la major part dels geolectes catalans els clítics pronominals es posposen a les formes verbals no finites que admeten la clisi de pronoms febles, que són l'infinitiu i el gerundi, (4). Tanmateix, en rossellonès els pronoms febles s'anteposen a les formes no personals (Gómez 2016: 81), tant a l'infinitiu, (5a), com al gerundi, (5b). I en alguerès s'observa l'anteposició a l'infinitiu —però no pas al gerundi— dels clítics de primera i segona persona, del reflexiu i del partitiu, (6a-b), i, només en el cas dels infinitius paroxítons, també dels pronoms de tercera persona i del locatiu, (6c), (IEC 2003: 35-38).

- (4) a. saber-ho, dormir-hi, cuidar-la, rentar-se, agafar-ne, servir-lo
 b. sabent-ho, dormint-hi, cuidant-la, rentant-se, agafant-ne, servint-lo
- (5) a. Tinc pou de *la trencar*.
 b. S'emplega *ho agafant* pel costat.
- (Gómez 2016: 81)
- (6) a. me portar, me conèixer, te creure, t'aixecar, se fer, n'eixir
 b. nos/mos obrir, nos/mos valdre, vos cantar, vos doldre, vos saber
 (IEC 2003: 36)
- c. hi veure, la moure, les perdre, li caure, l'escriure, lo treure, los valdre
 (IEC 2003: 38)

Pel que fa a les formes verbals finites o personals, només les imperatives admeten l'enclisi. Els exemples de (7) corresponen a formes de l'imperatiu present, que és d'ús general. A (8), en canvi, hi ha mostres que provenen del meu ús com a parlant nord-occidental i corresponen a l'anomenat *futur amb valor d'imperatiu*, descrit per Veny (1998 [1978]: 95) com a forma relegada «a les velles generacions» del Segrià i les Garrigues.

- (7) a. *Agafa-la i porta-me-la*, si us plau.
 b. *Treu-ne* una mica o se t'abocarà.
 c. *Aneu-hi* ara mateix!
- (8) a. *Cridaràs-me*, eh?, demà al matí.
 b. *Baixaràs-me* el cossi, si puges al terrat.
 c. Tu *diràs-l'hi*, ja veuràs què et respon!

Llevat dels usos imperatius, la resta de formes finites duen els pronoms febles anteposats, tant les simples, com les dels temps de perfet, compostes amb l'auxiliar *haver*, (9). A més, en parlars gironins i baleàrics, la proclisi també és possible en les formes imperatives de tercera persona singular i plural, és a dir, aquelles que s'empren en el tractament de *vostè*, (10).

- (9) a. *Les trobaràs* al primer calaix, si *hi mires* bé.
 b. Si *t'én sobressen*, *me'n donaries*, oi?
 c. *L'hem acompanyat* a casa seua.
- (10) a. *En compri* més, senyora.
 b. *Me'ls porti* demà sens falta.
 (IEC 2016: § 8.3.3)
- c. *Si us plau, els escoltin*.
 (IEC 2016: § 34.4)

En el cas de les perífrasis verbals formades per un verb auxiliar en forma personal i un verb principal en infinitiu o, menys sovint, en gerundi, els

pronoms febles poden ocórrer posposats a la forma no personal o bé poden ascendir davant de la forma conjugada (IEC 2016: § 8.3.3). Valguin com a exemples el passat perifràstic, (11a), la perífrasi modal d'obligació «*haver de + infinitiu*», (11b), la perífrasi aspectual de valor iteratiu «*sol·ler + infinitiu*», (11c), i la perífrasi aspectual de valor progressiu «*estar + gerundi*», (11d). En canvi, en les perífrasis de participi, com l'aspectual de perfet amb *tenir*, (12), l'única posició possible és la proclítica, atès que el participi no admet l'adjunció de pronoms febles.

- (11) a. {*Van anar-hi / Hi van anar*} d'amagat.
 b. Si ho fas malament, {*hauràs de repetir-ho / ho hauràs de repetir*}.
 c. {*Solia dir-li / Li solia dir*} que faria grans coses a la vida.
 d. Encara {*estàs vestint-te / t'estàs vestint*}?!

(12) Ja *els tens impresos*, els documents que has d'emplenar?

En els casos en què es combinen dues o més perífrasis d'infinitiu, els pronoms febles poden adjuntar-se a qualsevol de les formes verbals, ja sigui que s'anteposin a la forma conjugada o que es posposin a algun dels infinitius, amb la restricció que, en cas que hi hagi més d'un pronom feble, tots s'han d'adjuntar a la mateixa forma verbal, (13).

- (13) a. Que *podràs tornar a dur-les-hi*?
 b. Que *podràs tornar-les-hi a dur*?
 c. Que *les hi podràs tornar a dur*?

D'altra banda, hi ha construccions integrades per un verb conjugat seguit d'un infinitiu, com les que forma *vol·er*, que no es consideren perifràstiques perquè el verb presenta també comportaments propis dels verbs principals, com ara que l'infinitiu pot alternar amb una oració subordinada substantiva amb el verb en forma personal, (14). Tanmateix, aquestes construccions poden compartir alguns comportaments propis de les perífrasis (IEC 2016: § 24.8.3.1a): en particular, el fet que els pronoms febles dependents de l'infinitiu poden ocórrer o bé posposats a aquest, (15a), o bé anteposats al conjunt verbal, (15b).

- (14) a. *Voldreu venir* durant les vacances?
 b. *Voldriem que vingúeseu* durant les vacances.
 (15) a. Que *vols tastar-ho*?
 b. Que *ho vols tastar*?

3. UN CAS EXCEPCIONAL D'ENCLISI EN PARLARS CATALANS ACTUALS

Malgrat el que acabem de veure, en alguns parlars catalans actuals es pot trobar la construcció «*voler* + infinitiu» amb enclisi darrere de la forma verbal finita. Aquesta circumstància només es produeix, però, en uns contextos molt concrets. En la meua parla arbequina, l'enclisi tan sols és possible en la pregunta exclamativa *Vols-te creure que...?! Una cerca* per internet en proporciona un parell de mostres, (16), també d'origen nord-occidental, alhora que fa aflorar un cas amb doble pronominalització, *Vols-t'ho creure que...?!*, (17), aquest procedent del català central.

- (16) a. *Vols-te creure que* estava sonant «hypnotised» quan he vist el tweet?
(piulada de «Senyor Feliu», de Cervera? (la Segarra), 12-03-2022)¹
- b. *I vols-te creure que* el tio se'n va de xarradeta íntima amb la Sònia i la convencí primer perquè deixi el tarat del Cesc i després per declarar-se-li i camelar-la.
(Eduard Roure, de Lleida (el Segrià), document penjat a Yumpu, «Testimoni del Toni», 26-04-2013)
- (17) *Vols-t'ho creure que* els avis de casa sempre ho deien així?
(piulada de Jaume Serra Soler, d'Artés (el Bages), 21-05-2020)

Una pregunta exclamativa és una construcció interrogativa que s'enuncia amb el patró entonatiu propi d'una exclamació i que és usada per l'emissor per a vehicular emfàticament un valor pragmàtic de caràcter subjectiu, que pot ser de naturalesa diversa: sorpresa, admiració, disconformitat, enuig, repulsa, etc. (Payrató 2002: § 3.4.5.1). Les mostres de (18), en català, castellà i anglès, són preguntes exclamatives que expressen enuig, (18a), disconformitat, (18b), i admiració, (18c). La primera, (18a), té el valor pragmàtic d'una ordre que es podria formular a través d'una proposició negativa: *No m'expliquis res!* La segona, (18b), evidencia una discrepància de parer amb l'interlocutor: (*Penso que*) *és una mala idea sortir en aquestes hores*. I la tercera, (18c), seria parafrasejable per una exclamació ponderativa canònica encapçalada amb un mot *qu-*: *Que ràpid que ho has fet!* En tots tres casos, però, les construccions alternatives perden el valor emfàtic de la formulació original.

¹ «Senyor Feliu» és el nom artístic del músic Feliu Cots. N'he trobat una crònica musical a la secció «El disc del senyor Feliu» de la revista de Cervera *Segarra*, núm. 166 (setembre de 2010), p. 35. N'he escoltat la interpretació de la cançó «Cap quadrat» i la fonètica és compatible amb un origen cerverí o segarrenc.

- (18) a. I a mi què m'expliques, ara?!
(IEC 2016: § 34.3)
- b. ¿No estarás pensando salir a estas horas?
(Alonso-Cortés 1999: § 62.3.4)
- c. *How on earth did you do it so quickly?*
(Huddleston 1984: 352)

No és estrany que, dins de la classe de les preguntes exclamatives, n'hi hagi que es construeixin amb el verb *CREURE* inserit en estructures amb verbs semiauxiliars o modals, atès que un dels valors que poden transmetre aquests enunciats, el de sorpresa, es basa en la incredulitat inicial que provoca el fet que s'hi enuncia, tot i presentar-se com a cert. Heus-ne aquí unes mostres obtingudes de mitjans de comunicació amb presència a la xarxa: (19a) i (19b) són dues formulacions possibles en català, una amb *creure* i l'altra amb el pronominal *creure's*, precedides del semiauxiliar *voler*, mentre que (19c) correspon al castellà i es construeix amb el semiauxiliar *poder*, i (19d), que és en anglès, presenta l'auxiliar modal *would* i s'interpreta com la reducció de la construcció condicional exemplificada a (19e).

- (19) a. Josefina, *vols creure que* és la primera vegada que em sento a casa?
(Imma Monsó, *La Vanguardia*, 11-09-2004)
- b. Doncs *et vols creure que* independentistes que feia anys que consideraven perdut el referèndum pactat ara el consideren possible?
(Andreu Barnils, *Vilaweb*, 24-03-2019)
- c. ¿*Te puedes creer que* a los militares de la UME les cobraron el sándwich de chorizo que comieron durante los incendios?
(Manuel Trujillo, *Periodista Digital*, 02-07-2019)
- d. *Would you believe* there are more Ezra Miller allegations?
(Mike Redmond, *Pajiba*, 04-08-2022)
- e. *Would you believe me if I said* the Cubs were all over the list?
(Michael Cerami, *Bleacher Nation*, 09-03-2022)

Si reprenem ara l'enunciat d'(1), que repeteixo a (20) per comoditat, veiem que respon a una estratègia habitual en català, i en altres llengües romàniques i no romàniques, que consisteix a presentar com a cert un fet tot emfasitzant-ne el caràcter sorprenent, a través d'una formulació que, des del punt de vista sintàctic, correspon a una construcció interrogativa, però que, des del punt de vista prosòdic, rep una entonació exclamativa. Així doncs, la pregunta exclamativa *Vols-te creure que...?!* serveix per a presentar com a certa la proposició que introdueix,

tot fent èmfasi, però, en el caràcter sorprenent de la informació que s'hi vehicula. Actua, doncs, com a marcador modal de sorpresa. En el cas de (20), el contingut proposicional que es presenta com a cert és «vam trobar les claus l'endemà que haguéssim canviat lo pany», però aquesta informació no s'expressa d'una manera neutra, sinó que el fet d'introduir-la mitjançant el marcador modal *Vols-te creure que...?!* transmet al receptor la posició subjectiva de l'emissor, concretament, la sorpresa i la malícia que li produeix haver trobat les claus perdudes just quan aquesta pèrdua ja els havia forçat a canviar el pany —amb la despesa i les molèsties associades— i, per tant, quan la troballa ja és inútil i sembla una burla del destí.

(20) *Vols-te creure que vam trobar les claus l'endemà que haguéssim canviat lo pany?!*

En aquest sentit, (19) i (20) contenen fórmules equivalents construïdes sobre el verb CREURE. Fins i tot es pot considerar que (19b) i (20), amb *creure's* inserit en la construcció «*voler* + infinitiu», són estructures paral·leles. Ara bé, (20) presenta una particularitat que li dona relleu i que afecta la ubicació del clític pronominal, i és que aquest apareix posposat a la forma finita del verb *voler*, en una ubicació que no és l'esperable d'acord amb la gramàtica del català contemporani.

Coromines, en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DECat ix: 378, 14a-24a), reporta casos similars d'estructures en què una forma personal del verb *voler* duu un o dos pronoms febles posposats. El que ens interessa ara, per la similitud amb la construcció que motiva el present treball, és també una pregunta exclamativa, *Vols-t'hi jugar que...?!*, emprada per a expressar emfàticament una suposició que es considera probable.

En fraseologia moderna, pel camí de la gramaticalització s'observa que la postposició dels pronoms, avui normalment obsoleta, s'ha mantingut comarcalment amb *voler* i enclítics, en certs usos emfàtics, en frases on introdueix una subordinada; cosa pròpia, sobretot, de les comarques gironeses: és encara molt viu en la frase *vols-t'hi jugar que...?* [1916 ---, Girona, Blanes, A-Emp.] [...]: «*vols-t'hi jugar que ho farà?*», «*vols-t'hi jugar un duro que és ell?*»; més rarament, amb abast més ampli: «*vols-te'n estar si's plau...?*» etc.

A diferència de *Vols-te creure que...?!*, sembla que la pregunta exclamativa *Vols-t'hi jugar que...?!* té —o ha tingut— un cert ús en el català contemporani. Així, mentre que la cerca en el *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (CTILC) de coocurrències del tipus *vols-te creure que* no ha obtingut cap resultat, de *vols-t'hi jugar que* n'apareixen 24 (dues de les quals amb la variant *vols-t'hi jugar alguna cosa que* i una altra amb la variant *vols-t'hi jugar quelcom que*) i també n'hi ha 15 de *vols-te jugar que*. Com es veu a (21) i a la figura 1, no és difícil trobar aquesta pregunta exclamativa emprada per escriptors —i traductors— del segle xx. La seua funció pragmàtica és la d'expressar emfàticament una suposició que, en un context no marcat per la subjectivitat de l'emissor, es construiria a través de la perífrasi modal de probabilitat amb *deure*; per exemple, a (21a), *Veient-se mestressa, deu haver fugit a l'aplec*. Actua, doncs, com a marcador modal epistèmic amb caràcter emfàtic.

- (21) a. Jo em vaig cremar. —«*Vols-t'hi jugar que veient-se mestressa ha fugit a l'aplec?*», vaig dir a la dona.
(1907, Víctor Català, «Contraclaror», *Drames rurals. Caires vius*, Barcelona: Edicions 62, 1998, p. 277)
- b. Hi acostà el llum i va veure que es tractava d'una closca de tortuga, més grossa encara que la de la «Pelleringa». —*Vols-t'hi jugar que això és el cementiri de les tortugues?*
(1910, Folch i Torres, *Aventures extraordinàries d'en Massagran*, Barcelona: Hogar del Libro, 1983, p. 138)
- c. Al cap de tres dies de viure tranquil i d'engreixar-se, se li va acudir: —*Vols-t'hi jugar que aquella ha caigut al clot del cirerer d'arbós?*
(1925, Josep Carner, «La dona que us menava la contrària», *Violet*, núm. 162, 7 de febrer de 1925, p. 44)
- d. MILFIÓ (*adonant-se d'Hannó i dels seus esclaus*). —Però, ¿qui és aquest ocell que ve cap aquí, vestit amb túniques? *Vols-t'hi jugar que li han pispat la capa, als banys?*
(1952, Marçal Olivar, trad. de Plaute, *Comèdies*, vol. VIII. *El persa. El cartaginès*, Barcelona: Fundació Bernat Metge, p. 129)
- e. No ens treia els ulls del damunt. —¿*Vols-t'hi jugar que veniu dels Pessons?*
(1954, Gay de Montellà, *Els Pirineus màgics*, Barcelona: Selecta, p. 38-39)

Figura 1. Acudit de Pere Calders publicat a la secció «L'humor català» de la *Revista dels Catalans a Amèrica* (núm. 1, octubre de 1939, p. 65). El text de l'acudit diu: «Vols-t'hi jugar que he perdut el bitllet?»

Font: Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Biblioteques, Reproducció digital, 2014

4. L'ADJUNCIÓ DE CLÍTIQS PRONOMINALS EN CATALÀ ANTIC

El verb català *voler* és la continuació del llatí *VOLO*, amb els mateixos significats bàsics (DCVB x: 865-870, DECat ix: 376-383): 'tenir la determinació —la voluntat— d'aconseguir una cosa per a si mateix, o de procurar-la per a un altre, o de dur a terme una acció, o de fer que un altre dugui a terme una acció'. Aquest verb ja es troba documentat àmpliament en els textos catalans més antics, com es veu en les mostres de (22), dels segles XI i XII, obtingudes del CICA.²

2 Per a les referències abreujades de les obres del CICA, empro la clau de citació que s'hi recomana. El lector pot veure'n les referències completes en l'apartat «Crèdits» (<http://cica.cat/>). Les datacions són les que proporciona aquest corpus, que ocasionalment poden diferir de les proposades en estudis posteriors.

- (22) a. et ajudaré -ls te a tener contra tots homines et contra totas fêminas qui
tolre -ls *volgesen* o -ls te tolgesen
(1048, *Medieval* 15_3_4: 77)
- b. Et illum tortum que él me ·n fed et dreçar no ·m *volg*
(1080-1095, *Guitard*: 59)
- c. ke ·l padre o la madre ki *vol* aver [...]
(1100-1149, *Judicis* I: 78)
- d. Zo és, qe no *vol* la volluntad de la carn, mas solament de l'ànima
(1175-1199, *Organyà*: 118)
- e. E li ome qui o auziren agron àvol cor, e no ·í *volgren* ren dar
(1175-1199, *Medieval* 21: 91)

Com avui, també en la llengua antiga *voler* pot prendre tres configuracions sintàctiques bàsiques: pot construir-se amb un sintagma nominal com a complement directe (CD), (23a); o bé amb una oració subordinada substantiva, també amb la funció de CD, introduïda per la conjunció *que* i amb el verb en subjuntiu, (23b); o bé pot formar una construcció semiperifràstica amb un infinitiu, que és la configuració que ocorre més sovint en el corpus, (23c).

- (23) a. E que no *volíem lur mort ni lur destruyment*
(1343, Jaume I, *Fets*: f. 167v)
- b. car negun vassayll no és pus traýdor a son senyor que cel qui *volria que ·l senyor caygués en ira de Déu*
(1300-1324 [1310], Vilanova, *Raonament*: 182)
- c. E axí ho crech fermament, e ab aquesta oppinió *vull morir*.
(1400-1449 [1398], Metge, *Somni*: 106)

També com en l'actualitat, els complements de *voler*, o de l'infinitiu de la construcció «*voler* + infinitiu», poden ser representats per un pronom: aquest, però, apareix en posició proclítica o enclítica d'acord amb les normes que regien la clisi pronominal en català antic. Per a determinar-les amb relació a la forma verbal *vol*s, n'he fet el buidatge en el CICA. De les 974 ocurrences obtingudes automàticament, distribuïdes entre el principi del segle XIII i la fi del XVI, només ha calgut descartar-ne una, en què *vol*s és el plural del substantiu masculí *vol*. De les 973 mostres pertinents, n'he extret manualment totes les que contenen un clíctic pronominal, que són 262. D'aquestes, 101 són estructures sense infinitiu, mentre que 161 són ocurrences de la construcció «*voler* + infinitiu». Per a analitzar-hi la clisi, les he distribuïdes en classes en funció dels factors que Batllori, Iglésias i

Martins (2005) assenyalen que són rellevants en català antic i que explicito a la taula 1, on incloc també els resultats d'aquests autors, que en diversos punts matisen els obtinguts en el treball previ de Fischer (2002).

Taula 1. Distribució de l'enclisi i la proclisi en català antic segons l'estudi de Batllori, Iglésias i Martins (2005)

Tipus de construcció (amb verb finit)	Enclisi	Proclisi
Oració principal afirmativa, ja sigui assertiva o interrogativa, neutra, és a dir, sense desencadenant de proclisi: — de V1, o sigui, amb el verb en posició inicial absoluta o bé seguint la conjunció copulativa <i>e</i> o bé darrere de pausa prosòdica — de V2, V3, etc.	habitual (no marcada)	possible (marcada)
Oració principal afirmativa amb un constituent preverbal desencadenant de proclisi: — sintagmes <i>qu-</i> (<i>qui, què, quants...</i>) — quantificadors (<i>tot, molts, fort pocs...</i>) — certs adverbis (<i>aquí, bé, així, ja, encara...</i>) — sintagmes focalitzats	inexistent	obligatòria
Oració principal negativa (<i>no, ni, jamai...</i>)	inexistent	obligatòria
Oració subordinada	excepcional	quasi obligatòria

Començant per les 101 mostres en què *vols* no s'acompanya d'infinitiu, s'observa una gran regularitat en la distribució de l'enclisi i la proclisi, com palesa la taula 2.

Taula 2. Adjunció de clítics pronominals a la forma verbal *vols* en construccions sense infinitiu

<i>Vols</i> (sense infinitiu)	Enclisi	Proclisi
Oració principal afirmativa neutra de V1	33	0
Oració principal afirmativa neutra de V2	0	1
Oració principal afirmativa amb inductor de proclisi (sintagma <i>qu-</i>)	0	1
Oració subordinada	0	66

Així, hi ha 33 mostres que corresponen a oracions principals afirmatives neutres de V1, en les quals el clític sempre apareix posposat al verb. En tots els casos es tracta de preguntes que tenen el verb com a primer constituent, quasi sempre en posició inicial absoluta, llevat d'un cas en què es troba darrere de pausa prosòdica, atès que la pregunta va precedida per un *ara* que fa la funció de connector textual de continuïtat, (25c). Val a dir que l'origen d'aquestes mostres és poc variat. Així, dues provenen de la transcripció de declaracions testimonials fetes en una mateixa causa d'un llibre de cort mallorquí de mitjan segle XIV, en les quals el complement directe indefinit de *voler* apareix representat a través del pronom partitiu *en*: «vols-na?»; tot i que la transcripció no conté el signe d'interrogació, és evident que l'enunciat correspon a una pregunta, feta, a més, en to amenaçador, (24). La major part de les mostres, però, trenta, estan extretes dels *Sermons* de Sant Vicent Ferrer, que empra repetidament una estructura en què *voler* porta un CD substantiu, el complement de nom del qual apareix pronominalitzat per *en*, (25). Aquesta estructura també es troba, un cop, en l'obra en vers *Lo somni de Johan Johan*, de Jaume Gassull, (26).

(24) e con lo dit Paliser fo endret d'equells o que ja ·ls passava, lo dit Jacme sí li dixerá: «E que armes às lavades!» e ·l dit Paliser sí ·s g[irà] e aquell respòs dient: «E com! *Vols-na* e ·l dit Jacme dix: «Hoch!» e aranchà l'espase e ·l dit Paliser enbagà lo dart

(1357-1360, *Cort*: 275)

- (25) a. *Vols-ne* auctoritat de tot açò? Veges què dix Jesuchrist als seus Apòstols
(1445-1449 [1410-1415], Sant Vicent, *Sermons* IV: 173)
- b. *Vols-ne* auctoritat de David, qui ·n parla pus altament que degun altre propheta?
(1445-1449 [1410-1415], Sant Vicent, *Sermons* IV: 190)
- c. Ara, *vols-ne* auctoritat?
(1445-1449 [1410-1415], Sant Vicent, *Sermons* IV: 211)

(26) *Vols-ne* rahó, / ý una gentil conclusió, / clara ý molt bella? / Tu, essent vell, no vols la vella

(1497, Gassull, *Somni*: v. 1764-1767)

Pel que fa a les oracions afirmatives neutres de V2, n'hi ha un sol cas, el qual presenta proclisi, (27). Cal tenir en compte, però, que l'exemple prové d'una obra en vers, *l'Spill*, de Jaume Roig, i està sotmès, per tant, als constrenyiments de rima i de ritme que imposa la versificació: és

evident que la correlació «Ara te ·n dols, / ara les vols» no podria pas ser-hi reemplaçada per *Ara dols-te'n, / ara vols-les*.

(27) Ara te ·n dols, / ara les vols: / tu minyoneges!

(1490 [1460], *Spill*: v. 6568-6570)

També tenen només una representació testimonial les estructures de proclisi obligatòria en una oració principal, que afecten les construccions afirmatives que duen en posició preverbal un desencadenant de proclisi, que en la mostra que he recollit és un sintagma *qu-*, (28).

(28) Mira, ànima mia, com aquesta creatura que tu tant vols desijar e amar te parla e te diu: Per què m'ames Per què ·m vols?

(1515, *Spill de la vida*: f. 110v)

La situació que hem vist per a les oracions principals, amb un predomini molt clar de l'enclisi, es capgira en les subordinades, que són 66 i presenten sempre proclisi. Un nombre considerable de mostres, concretament 37, són ocurrències de la variant pronominal del verb, *voler-se*, (29), molt emprada en català antic (DCVB x: 866b-867a, DECat ix: 377, 4-16a i 21-36b), i apareixen, llevat de dos casos, inserides en construccions condicionals encapçalades per la conjunció subordinant *si*.

(29) a. Eu te liuraré, *si ·t vols*, aquest home qui à nom Tomàs

(1275-1299, *Vides*: 56)

b. prenent del nostre, ultra tes rendes e ultra ton patrimoni, ço què ·t vols, axí com si ço del nostre era teu

(1385-1424 [1385-1391], Eiximenis, *Dotzè*: 258)

c. e *si* tu ·t vols, volentera te rahonaré un poch ab ell e ab tu per saber tu de què ·t clames

(1429, *Decameró*: 438)

d. E *si ·t vols* ni te n'agrades hi pots metra let de cabres en loc de la let de amelles.

(1450-1474 [1324?], *Potatges*: 161)

e. E recordant-me dels meus mals, tinch compassió de tu, car *si ·t vols*, tu pots ésser causa de ton bé, e que yo t'estimàs molt

(1490 [1460], Martorell, *Tirant*: 1137)

La resta de subordinades corresponen majoritàriament a usos de *voler* en què el complement directe està representat per un pronom acusatiu, sempre proclític, (30). Només en dos casos el pronom és datiu i correspon al complement indirecte de l'expressió *voler mal (a algú)*, (31), emprada en la llengua antiga paral·lelament a la seua contrària, *voler bé*

(a *algú*), a partir de la qual el verb *voler* va adquirir el nou significat de ‘amar, estimar’ (DCVB x: 866a, DECat ix: 379-380). També en aquest cas predominen les subordinades condicionals encapçalades per la conjunció *si*, amb 22 mostres de 29.

- (30) a. Emperò no sia axí con jo vul, *mas* axí com tu *ó vols*.
(1350, *Edats*: f. 243d)
- b. Ítem, *si la vols* en ast, liga-la axí matex
(1400-1424 [1324?], *Sent Soví*: 88)
- c. *pus ho vols*, sia fet axí com te plaurà
(1400-1449 [1398], *Metge, Somni*: 172)
- d. e, *si -m vols* per cativa, en ta libertat stà
(1490 [1460], *Martorell, Tirant*: 1272)
- e. Ni tant poch no y cal metre sucre damunt les escudelles, *si no n'í vols* perquè no y fa fretura.
(1520 [1491], *Coch*: 51)
- f. *y si no u fa*, és *que tu no u vols*
(1528 [fi del segle xv], *Moner, Obres*: 161)
- (31) a. De necessitat se cové, fil, que tu ams tu matex o que vules mal a tu matex. On, si t'ames pietat ajas; *si mal te vols*, crueltat ajas.
(1300-1399, *Llull, Doctrina I*: 95)
- b. Tothom qui seny hage pot conèixer *que gran mal los vols*.
(1400-1449 [1398], *Metge, Somni*: 222)

Passant ara a les 161 mostres en què *vols* ocorre en la construcció «*voler* + infinitiu», la primera constatació que cal fer és que molt majoritàriament s'hi observa l'ascensió del clític, que s'adjunta a la forma verbal conjugada. Només hi ha dos casos, superat ja l'equador del segle xv, en què no es produeix l'elevació del pronom feble, un de procedent del *Tirant*, de Joanot Martorell, (32a), i un altre de les *Obres catalanes* de Francesc Moner, (32b).

- (32) a. Però aquell perdé soptosament la senyoria. Sí ·t faràs tu si perseveres en crueldat ni *vols* ab iníqua intenció *deseretar-nos*
(1490 [1460], *Martorell, Tirant*: 1243)
- b. Axí, que *si vols destruir-los* lo delit que ·ls sosté destruu, fugint a la causa sua, que és mirar, pensar, parlar, present *y* absent, en lo valer de la que amas.
(1528 [fi del segle xv], *Moner, Obres*: 149)

Llevat d'aquestes dues excepcions tardanes, les 159 mostres restants presenten elevació del clític, el qual apareix anteposat o posposat a la

forma verbal conjugada amb una distribució altament regular, com reflecteix la taula 3.

Taula 3. Adjunció de clítics pronominals a la forma verbal *vols* en la construcció «*voler* + infinitiu»

<i>Vols</i> + infinitiu (amb elevació de clíctic)	Enclisi	Proclisi
Oració principal afirmativa neutra de V1	8	1
Oració principal afirmativa neutra de V2	1	4
Oració principal afirmativa amb inductor de proclisi (sintagma <i>qu-</i>)	0	8
Oració principal afirmativa amb inductor de proclisi (adverbi)	0	2
Oració principal afirmativa amb inductor de proclisi (sintagma focalitzat)	0	1
Oració principal negativa	0	3
Oració subordinada	0	131

Així, la proclisi és del tot sistemàtica en les 131 oracions subordinades, que constitueixen el gros de les mostres obtingudes. A (33) se'n pot veure una selecció, pensada per a exemplificar la diversitat de subordinades recollides, tot i que novament les condicionals encapçalades per la conjunció *si* són, de llarg, les més abundants, amb 106 casos.

- (33) a. Biu tu axò *que ·m vols donar* a boure.
(1340 [1250-1299], *Diàlegs*: f. 38r)
- b. tu *qui ·t vols meraveyllar* e cerques meraveyllles, entén con gran és la glòria de la ànima que és en paradís
(1367 [1288-1289], Lull, *Meravelles* I: 283)
- c. Però plàcie ·t recordar après *què ·m vols dir*.
(1400-1449 [1398], Metge, *Somni*: 170)
- d. Ara, la rahó és *per ço com tu no y vols anar*, que a Jesucrist bé li plau.
(1445-1449 [1410-1415], Sant Vicent, *Sermons* IV: 224)
- e. *Pus no ·m vols combregar* —dix lo jove—, prech-te que, con seré mort que dóns aquesta letra que jo tramet scrite de la mie mà al bisbe mon avoncle.
(1450?, *Exemples*: 63)
- f. Ab aquelles armes *que ·m vols damnificar*, ab aquelles te damnificaré.
(1490 [1460], Martorell, *Tirant*: 274)
- g. E *si hi vols metre* sucre, tot és a ta voluntat.
(1520 [1491], *Coch*: 95)

Cal dir que, entre les mostres dels segles xv i xvi, hi ha sis casos d'inversió estilística de la construcció «*voler* + infinitiu», que esdevé «infinitiu + *voler*». Aquesta circumstància, en mostres com les de (34), genera el dubte de si cal considerar que el pronom és enclític a l'infinitiu o proclític de la forma conjugada. Els exemples negatius de (35) permeten de prendre partit per l'opció de la proclisi, perquè la posició de l'adverbi *no* a «si dissimular *no* ho vols» indica clarament que el pronom *ho* és proclític de la forma conjugada *vols* i no pas enclític de l'infinitiu *dissimular*, atès que el català no admet la interpolació de cap element entre el verb i els clítics pronominals (Batllori, Iglésias i Martins 2005: 168). Llavors, el dubte persisteix només per als exemples provinents d'autors o d'obres on es documenten casos de no ascensió del clític, com en el *Tirant*, de Joanot Martorell, i les *Obres catalanes* de Francesc Moner, si considerem que seria possible que no s'hi hagués produït un avançament estilístic que hagués afectat simplement l'infinitiu, sinó una avantposició de tota l'oració infinitiva; cf. (32a) amb (34c), en el primer cas, i (32b) amb (34d), en el segon.

- (34) a. E si amar lo vols mansuetament, tota sort adversa pren per sa honor pascientment, ab tranquil·litat
(1425-1449 [1420-1430], Malla, *Memorial*: 154)
- b. Puxes à hom nous, e piqua-les bé, e avallanes, si metre n'í vols, ab bona salsa, e de la ceba cuyta, e ayls qui ·n vol
(1450-1474 [1324?], *Potatges*: 205)
- c. Però si ·l consell teu de la violència que fer-nos vols, sens virtut de cavallers la obres, iré per lo món bandejada, donant cruels lamentacions de tu
(1490 [1460], Martorell, *Tirant*: 1250)
- d. Si remediart-te vols, no metas a la balança les vàlues d'ella ab los teus dolós presents, que may pesaran tant a ton juý; mes met-hi los que ·t speren si no ·t socorres.
(1528 [fi del segle xv], Moner, *Obres*: 149)
- (35) a. La ardor de la luxúria que elles han no la ·t vull dir a present, car masse ·m costa, segons que demunt has oÿt; e tu hi saps prou, si dissimular no u vols.
(1400-1449 [1398], Metge, *Somni*: 202)
- b. Bé n'hé rahó -diguí jo e si dissimular no ho vols, axí ho creus tu, qui veus com son enganat en la sperança que havia.
(1400-1449 [1398], Metge, *Somni*: 230)

Quant a les mostres en què «*voler* + infinitiu» ocorre en l'oració principal, n'hi ha catorze casos en què la proclisi és obligatòria. En tres mostres, perquè es tracta d'oracions principals negatives, (36). En les altres onze,

perquè són oracions principals afirmatives que duen un constituent preverbal desencadenant de proclisi: sigui un sintagma *qu-*, cosa que s'esdevé en vuit ocasions, (37); sigui un adverbi, en dos casos, (38); sigui un sintagma focalitzat, (39), en el cas restant.

- (36) a. e dix a hú fadrí, qí guardava los bous: «Fadrí, tots jorns ta prech qe no ich mates los bous e *no te ·n vols estar!*»
(1357-1360, *Cort.*: 253)
- b. trobant-te en terra stranya, on jo ·t puch fer plaers e honors, *no te ·n vols servir*
(1429, *Decameró.*: 112)
- c. Tu bells ulls tens / he *no y vols veure!*
(1490 [1460], *Spill.*: v. 6987-6988)
- (37) a. Séyer, *què ·m vols fer?*
(1275-1299, *Vides.*: 204)
- b. E *com te vols* axí contra ton creador e contra ton prohisme *enfortir e alçar!*
(1425-1449 [1420-1430], Malla, *Memorial.*: 207)
- c. si bé hé parlat, *per què ·m vols ferir?*
(1493, Fenollar, *Passi.*: v. 656-658)
- (38) a. No ·t baste que yo perdon a tu lo mal que has fet, *encara ·m vols més provocar* en lo esdevenidor.
(1420 [1413], Canals, *Confessió.*: f. 4va)³
- b. Hí donchs, ja tries? / *Axí u vols fer?*
(1490 [1460], *Spill.*: v. 6573-6574)
- (39) Si bé hé parlat paraula tan vera, / *ab pena semblant me vols tu punir?*
(1493, Fenollar, *Passi.*: v. 655)

Queden només les catorze mostres corresponents a oracions principals afirmatives neutres, és a dir, sense un component preverbal desencadenant de proclisi. En aquest cas, d'acord amb les nostres dades, el comportament de les estructures de V1 difereix de les de V2, atès que, malgrat que tant les unes com les altres poden admetre l'enclisi i la proclisi, l'anteposició al verb sol donar-se quan aquest no és el constituent inicial de la frase, mentre que la posposició es produeix fermament en els enunciats de V1. Així, de les cinc mostres que contenen estructures de verb no inicial, només

3 Tot i que les proposicions «No ·t baste que yo perdon a tu lo mal que has fet» i «encara ·m vols més provocar en lo esdevenidor» apareixen juxtaposades, el sentit de la segona és equiparable al d'una subordinada adversativa exclouent introduïda per la locució conjuntiva *sinó que*: *No et basta això, sinó que encara vols allò.*

presenta enclisi la frase assertiva de (40). En canvi, s'observa proclisi tant en l'oració assertiva de (41) com en les construccions interrogatives de (42). Aquestes darreres són preguntes retòriques que no esperen resposta i que vehiculen una assertió encoberta, la qual inverteix la polaritat del contingut proposicional i és contrària a les pretensions de l'interlocutor: *No tornarem a les armes*, en el cas de (42a), i *No entrareu al Cel*, en el de (42b) i (42c), que són dos fragments consecutius d'un mateix paràgraf.

- (40) Ara, di: si ací havia hun hom al meu costat e és ton enemich, e *tu vols-lo matar*, mas vet que no li pots donar si no lo passes primer los teus rinyons, e que -l coltell no sie tan llarch que pleguo a ell, sinó a la roba, donchs, no serie foll tal hom?
(1445-1449 [1410-1415], Sant Vicent, *Sermons* IV: 233)
- (41) Ara al present às de ellegir una de dos coses: *o te -n vols anar* de nostra companyia o tornar-te -n al món, hó renunciar lo món hó offerir-te voluntàriament a Déu y a la religió.
(1550-1574, *Constitucions*: 80)
- (42) a. E, quan fom gitats nós e tots aquels qui jahien denant nós, vench -i- porter nostre e dix que bé -c- hòmens armats havia a la porta. E dixem-li Tol-te Nós exim d'armes e *tu -ns hi vols tornar!* Per aventura guarden la vila». E él dix: «Senyor, dat-nos -i- escuder vostre, e nós mostrar-li-ho ém». E nós dixem-li Lexats-nos dormir, que no -n pot às ésser, sinó ço que Déus volrà». (1343, Jaume I, *Fets*: f. 18r)
- b. Donchs Lucifer caygué del cel per supèrbia qui era ja dedins, e per allò ne fo lançat e més en lo abisme de infern. Donchs *tu*, hom superbiós, *hi vols entrar?*
(1445-1449 [1410-1415], Sant Vicent, *Sermons* IV: 68)
- c. E *tu* dona, ab aquexa vanitat, ab aquexs corns que -t fas, e ab aquexes faldes que rocegues, que no són sinó carretes de dyables, *hi vols entrar?* Ab Lucifer iràs e estaràs.
(1445-1449 [1410-1415], Sant Vicent, *Sermons* IV: 68)

En contrast amb la situació tot just descrita, en les oracions principals afirmatives neutres de VI l'enclisi predomina clarament, amb vuit casos de posposició al verb, enfront d'un de sol d'anteposició, el de (43), en què l'oració principal ocorre separada per una pausa prosòdica de la subordinada causal precedent.

- (43) Com sia cert que ardiment sia de major exel·lència que saviesa, *te vols sforçar* de sostenir causa ja perduda.
(1490 [1460], Martorell, *Tirant*: 776)

Pel que fa als vuit casos d'enclisi, el de (44) es diferencia de la resta pel fet que és una construcció afirmativa assertiva. Els set restants són construccions afirmatives interrogatives, però només les quatre de (45) esperen —i obtenen— resposta.

- (44) —Donzella, a mi dóna de parer que a tu te ·n pren axí com fa aquell qui furta lo bou e dóna les cames per amor de Déu, car tu ést mora sens fe ne ley ninguna e *vols-me fer* consciència del que no deus fer.
(1490 [1460], Martorell, *Tirant*: 1247)
- (45) a. Sent Basili ausí dir la confessió del feyt, de son marit. Per què, dix: *Vols-te retornar* a Déu, tu, fil?—. E ·l macip li dix: —Oc, eu, séyer, volenters
(1275-1299, *Vides*: 189)
- b. ve e hoí aquest que ·l dit Domingo Reffall vench a la establa [on] aquest dormia dient aytals paraules: «Nichola, *vols-ma ajudar* a menar les manxes de la ferreria?» E aquest li respòs que hoc volents
(1379-1388, *Inquisicions*: 263)
- c. Més avant has demanat si lo foch e lo gel de l'infèrn són hú o molts, e si infèrn és sobre o dejús terra. *Vols-me demanar* àls o no? —Quant a present —diguí yo—, no vull àls demanar. Respon, si ·t plaurà, a açò.
(1400-1449 [1398], Metge, *Somni*: 182)
- d. E axí él trobà una ramada, e lo Pinya dix «Pastor, *vols-me dar* bestiar?» E lo pastor dix que ya a l'anar enlà l'en avien près.
(1463-1499, *Andorra* III: c. 109)

En canvi, la mostra de (46), extreta d'un sermó de Sant Vicent Ferrer, conté una pregunta per a la qual el sant possiblement no esperava resposta, tot i que no es pot descartar que alguns fidels, enduts pel fervor, responguessen «sí!». Al costat d'altres estratègies com les interjeccions, les exclamacions, els vocatius, la reproducció de discurs directe i els exemples, aquest és un recurs expressiu més que, tot interpel·lant el receptor, pretén atansar-s'hi, mantenir-ne l'atenció i involucrar-lo en el discurs. Des del punt de vista pragmàtic, «Vols-ó entendre?» adverteix l'oïdor que qui parla farà tot seguit un aclariment que l'ajudarà a comprendre l'enunciat previ, cosa que el predisposa, doncs, a escoltar.

- (46) La ·III·a· tristícia és deffunctió corporal, e aquesta és la major, e açò quan l'ànima hix del cors. Oo, quanta tristícia ha lo cors! *Vols-ó entendre?* Si ·t tallaves hun dit, quinya tristícia serie! Donchs, quant més, quan l'ànima hix de tots los membres, o quinya tristícia tan gran!
(1445-1449 [1410-1415], Sant Vicent, *Sermons* IV: 37)

Les mostres més interessants, tanmateix, són les dues de (47), que contenen preguntes exclamatives, clarament emfàtiques, que des del punt de vista pragmàtic equivalen a una ordre que pretén modificar el comportament de l'interlocutor: {*No m'adoctrinis / Deixa d'adoctrinar-me*} en una altra *fe!*, en el cas de (47a), i {*No em donis / Deixa de donar-me*} *consells!*, en el de (47b). No cal dir que l'expressivitat de la pregunta exclamativa resulta molt superior a la que tindria una ordre canònica.

- (47) a. Dic-te Aníbal, que yo són cert en quina guisa nosaltres havem cossos mortals e ànimes eternals; sé de çert que molts són mortz qui après de aquesta vida han greus penes e passen fortz dolors; sé, axí matex, que als bons resta fama al món e premis eternals en lo cel. *Vols-me* donchs, en altraz cozes *adoctrinar*?
(1425-1449 [1395-1410], Antoni Canals, *Scipió*: 59)
- b. Anvides havia acabat de parlar Dione, quant Fortuna se començà a tirar los cabells e a esquinçar les robes en los pits, e dix: —¡Guay de mi, que yo ací no venia per consell, que ajuda volia, ajuda e no consell! Dignes, Dione: ¿e yo doní -t consell com tu me demanist ajuda? Ve bé, Dione: sies amiga de qui -t vullés, car yo no hé mester tals amichs. Assats haurie yo poch seny que de tal com tu prenguéis consell; car, no l'haguist per a tu quant l'aguist obs, ¿e *vols-lo donar* a mi, que no -l te deman?
(1442-1458 [1425-1448], *Curial*: 296)

Arribats en aquest punt, s'evidencia que l'anàlisi de les 260 mostres del CICA en què la forma verbal finita *vols* rep l'adjunció d'un clíctic pronominal concorda amb els resultats de Batllori, Iglésias i Martins (2005) sobre la cliticització en català antic. Així, en les oracions principals negatives, en les oracions principals afirmatives amb un constituent preverbal desencadenant de proclisi i en les oracions subordinades, *vols* sempre ocorre amb els clítics pronominals anteposats, mentre que l'enclisi predomina àmpliament en les oracions principals afirmatives neutres, és a dir, en aquelles que no contenen un desencadenant de proclisi, tot i que aquesta no n'està completament exclosa. Interessen sobretot els resultats de les oracions principals afirmatives neutres de V1, o sigui, amb la forma verbal *vols* en posició inicial absoluta o seguint la conjunció copulativa *e* o darrere de pausa prosòdica, perquè és la classe a què corresponen les preguntes exclamatives *Vols-te creure que...?!* i *Vols-t'hi jugar que...?!* La dada rellevant és que, de les 42 mostres que compleixen aquestes condicions, en 41 hi ha enclisi: «*Vols-na*», «*Vols-ne* auctoritat de tot açò?», «*Vols-ne* rahó, / ý una gentil conclusió, / clara ý molt bella?», «e *vols-me* fer consciència

del que no deus fer», «*Vols-te* retornar a Déu, tu, fil?», «Nichola, *vols-ma* ajudar a menar les manxes de la ferreria?», «*Vols-me* demanar àls o no?», «Pastor, *vols-me* dar bestiar?», «*Vols-ó* entendre?», «*Vols-me* donchs, en altres cozes adocrinar?», «¿e *vols-lo* donar a mi, que no ·l te deman?», etc.

5. CONCLUSIONS

L'anàlisi de les dades sobre l'adjunció de clítics pronominals a la forma verbal *vols* en català antic fa llum sobre l'enclisi que s'observa en les preguntes exclamatives *Vols-te creure que...?!* i *Vols-t'hi jugar que...?!*, les quals són emprades actualment en alguns parlars com a marcadors modals, a despit del fet que la posposició del clíctic pronominal a una forma verbal finita no imperativa és contrària a la gramàtica del català contemporani. Aquestes construccions interrogatives devien aparèixer en un període en què la posposició dels pronoms febles a la forma verbal finita en les oracions principals afirmatives neutres de V1 era l'ordre habitual. Avui aquest ordre, ja obsolet, hi resta fossilitzat. Són dues les circumstàncies que, molt probablement, ho deuen haver afavorit.

La primera és que tant *Vols-te creure que...?!* com *Vols-t'hi jugar que...?!* han passat per un procés de gramaticalització, pel qual se n'ha afeblit el contingut semàntic primigeni, alhora que s'han proveït d'un valor pragmàtic lligat a la subjectivitat de l'emissor. D'aquesta manera, *Vols-te creure que...?!* ha esdevingut un marcador de l'actitud de sorpresa que adopta qui parla respecte del contingut proposicional del seu enunciat, que presenta, però, com a cert. Al seu torn, *Vols-t'hi jugar que...?!* funciona com un marcador modal amb un valor epistèmic equivalent al de la perífrasi de probabilitat «*deure* + infinitiu», però proveït d'una càrrega emfàtica que aquesta darrera no té. Una de les conseqüències dels processos de gramaticalització és, justament, la fixació formal, la qual, en les preguntes objecte d'estudi, ha conduït a la fossilització de l'enclisi, circumstància que n'ha fet possible el manteniment quan la posposició dels clítics pronominals a les formes verbals finites no imperatives ja havia esdevingut obsoleta. És el mateix procés que es va produir, per a posar-ne un exemple, en la fórmula de salutació *Déu vos guard!*, que és emprada —o potser caldria dir *era*— per parlants per a qui ja no tenen vigència ni *vos* com a pronom feble de segona

persona del plural, ni *guard* com a forma verbal de tercera persona del singular del present de subjuntiu del verb *guardar*.

Secundàriament, hi ha encara una altra circumstància que cal tenir en compte i és que tant *Vols-te creure que...?!* com *Vols-t'hi jugar que...?!* són preguntes exclamatives emfàtiques. Pot molt ben ser —heus aquí una altra ordenació preciosa!—, pot molt ben ser, deia, que l'èmfasi hagi actuat com un factor coadjuvant en el manteniment de l'enclisi. Cal tenir present que el canvi lingüístic en les normes rectores de la clisi pronominal va provocar que la ubicació postverbal del pronom esdevingués marcada, primer per infreqüent i després per obsoleta. Llavors, mantenir l'enclisi ajuda, pel que té d'inusual, a captar l'atenció de l'interlocutor, que és, justament, l'objectiu que persegueixen els recursos emfàtics.

AGRAÏMENTS

Aquest treball s'ha elaborat en el marc del Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània (2017 SGR 1696) i s'ha beneficiat de la concessió del projecte de recerca PID2021-128279NB-I00 per part del Ministeri de Ciència i Innovació.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Alonso-Cortés, Ángel. 1999. Las construcciones exclamativas. La interjección y las expresiones vocativas. Dins Ignacio Bosque i Violeta Demonte (dirs.), *Gramàtica descriptiva de la lengua española*, 3993-4050. Madrid: Espasa.
- Batllori, Montserrat, Narcís Iglésias i Ana Maria Martins. 2005. Sintaxi dels clítics pronominals en català medieval. *Caplletra* 38: 137-177.
- Bonet, Eulàlia. 2002. Cliticització. Dins Joan Solà, Maria Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya (dirs.), *Gramàtica del català contemporani*, 933-989. Barcelona: Empúries.

- [CICA] Torruella, Joan, Manuel Pérez Saldanya i Josep Martines (dirs.). *Corpus Informatitzat del Català Antic*. <http://cica.cat/>
- [CTILC] Institut d'Estudis Catalans. *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*. <http://ctilc.iec.cat/>
- [DCVB] Alcover, Antoni M. i Francesc de B. Moll. 1993 [1926-1968]. *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol. Palma: Moll.
- [DECat] Coromines, Joan. 1980-2001. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol. Barcelona: Curial / la Caixa.
- Fischer, Susann. 2002. *The Catalan Clitic System. A Diachronic Perspective on its Syntax and Phonology*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gómez Duran, Gemma. 2016. *Gramàtica del català rossellonès*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Huddleston, Rodney. 1984. *Introduction to the Grammar of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Institut d'Estudis Catalans (IEC). 2003. *El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Institut d'Estudis Catalans (IEC). 2016. *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Payrató, Lluís. 2002. L'enunciació i la modalitat oracional. Dins Joan Solà, Maria Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya (dirs.), *Gramàtica del català contemporani*, 1149-1220. Barcelona: Empúries.